

Självständigt arbete (examensarbete), 15 hp, för
Förskollärovetenskap Utbildningsvetenskap
HT 2015

Barns inflytande vid mellanmålet

Josephine Andersson

Författare

Josephine Andersson

Titel

Barns inflytande vid mellanmålet

Handledare

Hanna Sepp

Examinator

Charlotte Tullgren

Abstract

Måltiden på förskolan är ett intressant ämne eftersom det sker varje dag, dock nämns måltiden varken i läroplanen för förskolan eller under förskolläraryrket. I uppsatsen kommer mellanmålet vara i fokus. Syftet med uppsatsen har varit att undersöka barns inflytande vid mellanmålet. Hur mycket får barnen egentligen vara delaktiga genom sina åsikter och tankar samt om detta leder till inflytande? I uppsatsen har kvalitativa studier med inriktning på observation används för att nå ett resultat. Två förskolor har observeras vid fyra olika tillfällen. Resultatet som framkom var följande att de äldre barnen ges mer inflytande än de yngre barnen då pedagogerna var väldigt snabba på att hjälpa de yngre medan de motiverade de äldre barnen att försöka själva. Slutsatsen av studien är att barnen ges inflytande via sin delaktighet vid mellanmålet på förskolan.

Ämnesord

Måltid, inflytande, pedagogisk, mellanmål, delaktighet, förskola

Innehåll

1. Inledning	7
1.2 Syfte.....	8
1.3 Frågeställning	8
2. Bakgrund	9
2.2 Vad säger läroplanen för förskolan?	10
3. Litteraturgenomgång	12
3.1 Pedagogisk måltid	13
3.2 Barns perspektiv	15
3.3 Barns inflytande	16
3.4 Sammanfattning av forskningen.....	17
4. Metod	19
4.1 Urval	19
4.2 Genomförande	20
4.3 Bearbetning av material.....	21
4.4 Etiskt övervägande	21
4.5 Validitet	22
4.6 Metodkritik.....	22
5. Anknypningsteori	24
5.1 Analysverktyg	25
6. Resultat och Analys	28
6.1 Miljön	28
6.1.1 Förskola ett	28
6.1.2 Förskola två	28
6.2 Låt det bli kladdigt	29
6.2.1 Analys av Låt det bli kladdigt	29

6.3 Delaktighet genom dialog	30
6.3.1 Analys av Delaktighet genom dialog	31
6.4 Barns inflytande via pedagogen	32
6.4.1 Barns inflytande via pedagogen	33
6.5 Barns bristande inflytande.....	34
6.5.1 Analys av Barns bristande inflytande.....	34
7. Diskussion	36
7.1 Resultatdiskussion	36
7.2 Vidare forskning.....	41
8. Sammanfattning	42
Referenser	44

Förord

Jag vill framföra ett stort tack till alla barn och pedagoger som ställt upp och deltagit i mina observationer.

Även ett stort tack till min handledare Hanna Sepp som har varit tålmodig, väldigt hjälpsam samt gett mig många kloka råd och idéer i min process.

Jag vill även tacka min mamma Christine och svärmor Anna-Maria som ställt upp och läst mitt arbete upprepade gånger och stöttat mig igenom min uppsats.

Kristianstad hösten 2015

1. Inledning

Denna uppsats grundar sig för mitt intresse för måltiden på förskolan, då det är ett ämne som inte är så undersökt. Måltiden är även ett ämne som inte nämns under min utbildning till förskollärare. Då det finns många examensarbeten om lunchen på förskolan, därför har jag valt att inrikta mig på mellanmålet.

Skolverket (2012) framhäver vikten av att förskolan ska hjälpa barn att utveckla sin förmåga att visa inflytande. Mellanmålet på förskolan är ett intressant ämne då jag vill undersöka om mellanmålet blir mindre pedagogiskt, eftersom det sker sent på eftermiddagen då barnen ofta är trötta och de är färre pedagoger än under lunchen.

Pramling Samuelsson & Sheridan (1999) poängterar att förskolan ska ansvara för att den pedagogiska verksamheten ska fungera samt att alla barn ska få rätt till sin demokratiska åsikt och få vara delaktiga att få bestämma. Detta är något som är relevant att undersöka eftersom man kan ta med sig i sin blivande roll som förskollärare. Genom ökad förståelse inom ämnet kan man öka barnens rätt till inflytande.

En förskollärare från Munkedals kommun har skrivit en debatt från Munkedals kommun där hon beskriver att den pedagogiska måltiden inte fungerar i deras verksamhet. Hon menar på att man har många barn vid varje bord, man ska försöka tillgodose alla barnen, samtligt ska man betala för att äta tillsammans med barnen, fast det aldrig finns en riktig chans att äta i lugn och ro, det är många moment man ska bidra med som pedagogen under den pedagogiska måltiden, tiden finns tyvärr inte menar pedagogen (Bohusläningen 2015).

Jag har valt att titta närmare på barns inflytande vid mellanmålet och hur mycket barnen själva får påverka sin måltid. Genom min studie vill jag att förskolor ska få upp ögonen för hur viktigt mellanmålet är, hur mycket kunskap som sker vid måltiden när barnen får vara delaktiga genom sina tankar och idéer, Von Wright (2009) belyser begreppen delaktighet och inflytande för barnen, barnen ska vara med och skapa samhället och få

påverka sin pedagogiska vardag. Måltiden på förskolan ska utgöra ett tillfälle för samvaro. Denna studie är en viktig studie att genomföra del för det finns inte så mycket forskning kring detta ämne samt för detta är något som sker varje dag i förskolan.

1.2 Syfte

Syftet med studien är att undersöka barns inflytande vid mellanmålet. Hur mycket får barnen påverka själva genom sitt inflytande?

1.3 Frågeställning

- Hur möts barnen av pedagogerna vid mellanmålet?
- Hur mycket är barnen delaktiga i mellanmålet via sitt inflytande?

2. Bakgrund

Tyvärr är måltiden i förskola är ett ämnesområde som inte är särskilt välforskat och därför finns det inte så många riktlinjer för ämnet. Dock belyser Norman (2003) hur måltiden fungerade som en uppfostringsmetod på 1800 – talet. Det var viktigt att man som barn kunde sitta stilla, visa vuxenrespekt samt att maten tystade munnen. Redan i barnstugeutredningen i början av 1970-talet nämns måltiden (Munck Sundman, 2013). Det som framhävs är hur viktigt rutiner är för den pedagogiska möjligheten för att barns utveckling och lärande ska ske. Livsmedelverket (2006) belyser att upplevelsen från våra första måltider, speciellt under vårt första levnadsår bidrag till hur vi upplever maten senare i livet, Livsmedelverket (2006) poängterar även att om måltiderna innehåller närhet, lugn, lust och trygghet kommer barnen få en positiv upplevelse till måltiden. Skolagen (SFS 2010:800) påpekar att man som pedagog måste kunna anpassa inflytandet till barnens ålder och mognad. Förskollärare ska ansvara för att alla barn får ett reellt inflytande och får vara delaktiga i det arbetssätt som ska styra verksamhetens innehåll (Utbildningsdepartementet 2010, s.12).

Arnér (2006) påpekar att det sker ständigt en förändring i samhället, vilket leder till våra barngrupper förändras. Det ställs högre krav på pedagogerna som måste ändra sitt arbetssätt och pedagogik efter barngrupperna kontinuerligt. Det är pedagogens uppdrag att se till att barnen och deras utveckling kommer i första hand, den vuxnas tyckande är inte relevant i situationen. Eivergård (2006) belyser vikten av pedagogens roll, är pedagogen positiv till maten och pratar bra om maten kommer det föras över på barnen och barnen får en positiv upplevelse till maten. Det finns forskningsresultat som visar att barn klarar av uppgifterna vid måltiden redan som små (Eivergård, 2006). Även Johannesen & Sandvik (2009) påpekar att allt som sker på förskolan måste kunna förklaras med olika metoder och faktorer så som ålder, kön och mognad. Som pedagog är det viktigt att kunna släppa efter och våga låta barnen ta plats.

Enligt Pramling Samuelsson & Sheridan (2003) innebär inflytande och delaktighet att barn blir delaktiga i både ord och handling. Barn behandlas med samma respekt som vuxna och den vuxna försöker tolka barns meningsskapande utifrån deras sätt att uttrycka sig. En förutsättning för att vuxna ska kunna göra barnen delaktiga är att de har förmåga att se barnens utifrån barns perspektiv (Pramling Samuelsson & Sheridan, 2003). Vid måltiden sitter ofta barnen vid flera små bord och pedagogerna sitter placerade vid varje bord. Måltiden symboliserar öppenhet, självständighet och inflytande. Barnen blir erbjudna att ha samtal med varandra och med pedagogerna. Beroende på verksamheten ges barnen ett mycket stort ansvar, barnen få möjligheter till att bestämma, och att göra självständiga val (Kultti, 2012).

2.2 Vad säger läroplanen för förskolan?

I *Bra mat i förskolan* från Livsmedelverket (2007) finns det riktlinjer för måltiden men i förskolans läroplan Lpfö 98/10 (Skolverket, 2012) nämns inget om måltiden som en enskild rubrik och det finns inga direkta riktlinjer för hur man ska agera som pedagog vid måltiden förutom livsmedelverket direktiv. Läroplanen beskriver även att förskolans uppdrag är att barn ska få hjälp till att känna tilltro till sin förmåga att tänka själva (Skolverket, 2012). Livsmedelverket (2007) skriver i *Bra mat i förskolan* att syftet med

en pedagogisk måltid är en samvaro mellan barn och vuxna där barnen får känna en positiv inställning till mat och en naturlig upplevelse av måltiden.

Då läroplanen framhåller vikten av att förskolan ska stimulera barns utveckling och lärande, borde den pedagogiska måltiden på förskolan ses som ännu en lärandesituation precis lika viktig som någon annan lärandesituation som sker på förskolan. Det borde inte ses som ett nödvändigt avbrott som måste ske, istället ska man ta tillvara på lärandesituationen samt samspelet som sker. Skolverket (2012) nämner även i kapitel 2.3 om "*Barns inflytande*"; att barn ska ges rätt till inflytande i sin egen vardag i förskolan och att det ska utveckla insikter om vad begreppet demokrati kan innebära" (Skolverket, s12, 2012).

3. Litteraturgenomgång

Eftersom förskolan styrs av läroplan för förskolan måste även måltiden vara grundad på läroplanen. Det ska vara ett pedagogiskt innehåll, dock får varje individuell förskola själv tolka läroplanen samt organisera måltiden efter det pedagogiska innehållet och sin efter egen förmåga (Munck Sundman, 2013). Läroplanen framhåller vikten av att förskolan ska sträva efter att lägga grunden för barns förståelse kring demokrati, dvs. att barnen ska få möjlighet att påverka sin egen vardag och komma med åsikter (Skolverket, 2012).

Arnér (2006) skiljer på begreppen delaktighet och inflytande. Inflytande är när pedagogerna tar tillvara på barnens tankar, idéer och tidigare erfarenhet medan delaktighet är när barnen deltar i sådant pedagogerna redan bestämt. Det är viktigt att barnen får vara med och delta i vilka regler som ska finnas vid måltiden, detta för att barnen ska kunna visa sitt inflytande och sina önskemål, dock betonas vikten av pedagogens stöd för att barnen ska kunna visa sina förmågor, och sin självständighet (Westlund, 2011). Arnér (2006) beskriver i sin avhandling när hon var ute och observerade i förskolan att barnen gav uttryck för att de inte fick göra vad de ville. Barnen sa att det fanns för många regler, barnen gav även uttryck för att de var för styrda och inte fick vara med att bestämma reglerna (Arnér 2006). Sepp & Fjällström (2002) styrker Arnér (2006) då även Sepp & Fjällström (2002) har intervjuat barnen på förskolan och kommit fram till samma slutsats, att det är de vuxna som bestämmer vad som sker runt matbordet. Det är de vuxna som sätter normer och gränser. Även Munck Sundman (2013) styrker föregående forskare och menar att vid måltider sker det en förmedling mellan barn och pedagoger kring rutiner, regler samt hur man bör uppföra sig under måltider. Vid måltiden på förskolan idag finns det väldigt många regler både oskrivna och bestämda, det är viktigt att barnen får vara med att utforma reglerna som barnen själva ska följa. Alla barngrupper är olika och därför är det viktigt att kunna vara flexibel och kunna ändra regler efter varje barngrupp. Vilka regler som gäller är upp till deltagarna att bestämma tillsammans. Reglerna utformas ofta efter erfarenheter man har sedan tidigare (Munck Sundman 2013). Pramling Samuelsson & Sheridan (2003) anser att inlyftande handlar om att barn ska bli respekterade samt få förtroende för det som de säger. De påpekar även att pedagogen måste anstränga sig för att förstå och kunna tolka

det som sägs av barnen. Emilson (2007) trycker på Pramling Samuelsson & Sheridan (2003) tänkande och betonar hur stor betydelse pedagogens attityd har för att barnen ska få möjlighet att påverka och få inflytande (Emilson, 2007). Det nämns även i förskoleverksamheten att det ofta finns ett regelverk som antingen är oskrivet eller skrivet. Detta regelverk tar upp vilka förväntningar man har på alla deltagare som finns inom ramarna för måltiderna. Regler och rutiner som finns på förskolan är övergripande och ofta svåra att ändra på. Ribaeus (2014) menar att genom demokrati får vi inflytande, det handlar om att tillsammans fatta beslut som kan påverka andra. Att vara med och ha inflytande och delaktighet innebär också att individen, enskilt eller tillsammans med andra utövar ett motstånd mot olika typer av maktövningar som sker i samhället. Hon beskriver även allas rätt till att bli lyssnade på. Barn ska bli tagna på allvar och få den uppmärksamhet de kräver och förtjänar. Barn ska ges mycket inflytande och få möjlighet att påverka sin egen situation men Ribaeus (2014) poängterar att det finns risk att barn ges för mycket inflytande och att barnen inte klarar av allt inflytande de får. Ribaeus (2014) menar att man måste anpassa inflytande efter barnens ålder och mognad.

3.1 Pedagogisk måltid

Pedagogisk måltid innebär att pedagogen är delaktig i barnens måltid. Pedagogen behöver inte äta med barnen för det ska vara en pedagogisk måltid, men ska sitta tillsammans med barnen när de äter. Syftet med måltiden är att det ska vara ett tillfälle till samvaro mellan vuxna och barn, detta för att skapa en positiv bild för barnen samt inbjuda till samtal (Sepp, 2013).

Måltider på förskolan är ett intressant ämne eftersom det är något vi kommer i kontakt med dagligen och barnen som går på förskolan äter i regel alla dagens mål på förskolan. Munck Sundman (2013) påpekar att eftersom måltiden sker på rutin tänker man sällan på barnens deltagande och inflytande. En måltid innehåller många moment båda före under och efter måltiden så som dukning, hjälpa varandra, skicka maten, skära maten samt att göra i ordning efter sig när måltiden är slut. Måltiden är en händelse i vardagen som öppnar upp till kommunikation, samspel och en ökad relation mellan deltagarna.

Det är pedagogernas ansvar att se till att alla barn får tillgång att utvecklas, måltiden ska innehålla ett samspel mellan pedagog och barn, så att barnen vill lära sig att utforska och undersöka (Pramling Samuelsson & Sheridan, 2003). Det är även viktigt att vid måltiden låta barnet ta eget ansvar och låta barnet ansvara för sitt eget mål. Det ses också som lämpligt att låta barnet få tillfälle att bestämma storleken på sin portion. Pedagoger har påtalat att det viktiga inte är att barnet äter upp utan att de får känna ansvar. Enligt Gavin, Dowshen och Izenberg (2005) skall vi inte kräva något perfekt bordsskick, istället skall vi lära barnet att använda bestick, sitta rakt på stolen och att det är bättre med ett nej tack än att säga blå. Även Eliasson & Gebre Medhin (2003) anser att tvinga barnet att äta upp eller sitta kvar tills maten är uppäten bidrar inte till en positiv matupplevelse, författarna menar att Genom att tvinga barnet att äta upp all mat kan det bidra till en negativ upplevelse som följer med i livet. Vid nästa måltid vågar kanske inte barnet smaka på den nya maten, för barnet vet inte hur det smakar men vet att hen måste äta maten även om hen inte tycker om det. Det är bättre att inte göra så stor sak av det.

Ødegaard (2007) poängterar betydelsen av det öppna samtalet vid måltiden just hos småbarn som själva får ta initiativ och vara delaktig och öppna upp samtalet. Även Munck Sundman (2013) påpekar att interaktionen är väldigt viktigt för barnens lärande och utveckling, barnen lär sig genom sina handlingar men genom sina handlingar behöver barnen få hjälp och stöttning. Kultii (2012) belyser vikten av måltidens utveckling. Hon anser att måltiden är en arenan för barn med språksvårigheter samt annat modersmål ska få chansen att utvecklas och lära sig, hon menar att måltiden är en extra resurs som ska tas tillvara på. Anund (2007) styrker Kultii (2012) då även hon menar att måltiden på förskolan ska vara trevlig och inbjudande samtidigt som det ger inslag av en lärandesituation. Anund (2007) poängterar att måltiden ska vara en tid för samtal och umgänge, kommunikation är en viktig del vid måltiden, vid måltiden finns det tid och rum för samtal. Måltiden ska även vara hjälp för att lära sig grunderna vid matbordet så som att skicka maten, äta med båda besticken, kunna tacka och duka av sin tallrik. Liukko (1996) belyser tidiga forskares tänk och poängterar vikten av måltidens samtal som kan handla om vad som finns på bordet, det behöver inte bara vara maten,

det kan vara former och färger som finns på bordet. Maten kan man diskutera om exempel vart det kommer ifrån och hur det smakar osv.

Diskussionerna har varit många vidare hur man ska sköta måltiden på förskolan, hur det ska gå till rent praktisk före, under och efter måltiden. Måltiden är ett moment som kan inkludera barnen om pedagogerna tar tillvara på barnens kunskap. Måltiden är ofta utformad för hur och vem som ska delta i den. Det är viktigt att man som pedagog har kännedom om hur man ska utforma måltiden för att kunna anpassa den för barnen som deltar (Munck Sundman, 2013). Göhl Muigai (2004) hänvisar till Dewey (1999) där han beskriver att barn får ta allt större ansvar i de olika situationerna på förskolan så som dukning och avdukning vid måltiderna. Detta leder till att barnen tidigt får lära sig ansvarskänsla och får möjlighet till att hjälpa varandra, vilket leder till ökat samspel mellan barnen. Samt att barnen får en kunskap och kännedom om att visa varandra respekt (Göhl Muigai, 2004).

3.2 Barns perspektiv

Barns perspektiv kan beskrivas enligt Johansson (2003) som det som visas för barnet. Begreppet barnperspektiv lanserades för att kunna fånga upp barns perspektiv och för att kunna fokusera på barns villkor och rättigheter. Barns perspektiv är att skapas efter barns egna erfarenheter. Pedagogerna tolkar barns tal och agerande, barnen blir självständiga individer (Halldén, 2007). Enligt Johanssons (2003) forskning poängterar hon att förhållningssättet pedagogen använder emot barnet samt vilken barnsyn man har som pedagog är avgörande för hur man bemöter barnet och behandlar barnet i de olika situationerna. Genom att låta barnen få delta i diskussioner och låta barnen få sina röster hörda använder sig pedagogerna av barns perspektiv. Pedagogerna och barnen kan kompromissa och genom samtalet kan de komma till en överenskommelse (Johanssons, 2003).

Pramling Samuelsson & Sheridan (1999) menar att barns perspektiv används på förskolan i den pedagogiska verksamheten, dock poängterar de på att barns perspektiv

är så mycket mer än att göra barnens röster hörda. De påpekar att det handlar om att kunna se och fånga upp barnens erfarenheter och tankar i barnens vardag.

I Ødegaards (2007) avhandling nämns ett barn som inte är verbalt utvecklat än, och inte kan säga vad han vill göra eller vad hen tänker, men genom sin lek och sitt kroppsspråk kan en skicklig pedagog fånga upp barnets tankar och kroppsspråk och omvandla det till vad barnet egentligen vill.

3.3 Barns inflytande

Inflytande betyder att ha möjlighet att påverka sin egen situation. Inflytande är när pedagogerna tar tillvara på barnens tankar, idéer och tidigare erfarenhet (Arnér, 2006). När förskolan fick sin läroplan 1998 blev begreppet inflytande centralt och det blev en egen rubrik i Läroplanen. Begreppet omfattade bl.a. tudelning, demokrati och relationer mellan varandra (Skolverket, 2012). Vilket ledde till att det blev tydligare riktlinjer för hur pedagogerna skulle jobba med barnen. Genom demokrati har barns rättigheter fått en större plats än tidigare. FN:s barnkonvention jobbar för barns rättigheter och röster ska bli hörda. Förskolan ska lägga grunden och ge barnen de verktyg som kommer behövas i livet. Barn är kännande och tänkande människor, som pedagog ska man kunna ge barnen rätten till sitt eget inflytande. Arnér (2006) belyser det finns många förskolor som arbetar hårt med att få barnens röst hörd och att ge barnen mer inflytande i sin egen vardag. Studierna betonar vikten av lärande, utveckling och omsorg som måltiden kan utgöra utifrån förskolans uppdrag enligt skollagen och läroplanen (Munck Sundman, 2013).

Att ha rätt till delaktighet och inflytande handlar inte om att få bestämma, det handlar om något mycket mer, det handlar om att få vara med i en gemenskap, att vara med att skapa något och att påverka en situation (Johannesen & Sandvik 2009). När pedagogerna är delaktiga med barnen samt är med barnen uppstår ofta ett samtal mellan barn och pedagog. Man kan identifiera dessa samtal som betydelsefulla och detta gör att pedagogen kan öppna upp barnens inflytande. Samtalen handlar ofta om vad som skett i hemmet eller någon specifik händelse som barnet upplevt på förskolan, det är viktigt att

barnet möts upp av en pedagog för att barnet ska känna delaktighet samt får känna sig viktig och medverkar till ökad inflytande (Westlund, 2011). Inflytande är ett begrepp som ofta hör ihop med förskolan, många förknippar begreppet med projekt som sker på förskolan. I dagens samhälle är barn beroende utav vuxna som kan föra deras talan. När barn inte själva ges möjlighet att påverka sin tillvaro blir de helt beroende av att vuxna agerar åt dem och deras intressen (Barnomsorg och skolkommittén, 1997). Enligt Skolverket har många pedagoger svårt att sätta in begreppet inflytande i en konkret handling med barnen på förskolan (Westlund, 2011). Barn behöver ambitiösa och engagerade vuxna som kan ge de rätta verktygen på vägen. Har pedagogerna barns frågor som drivkraft och är beredda att bryta planeringar för dessa frågor, så ger pedagogerna barnen en röst, de blir synliggjorda och de får möjligheten till delaktighet (Arnér, 2006).

Det som sker i förskolan ska vara på barnens villkor, ambitionen är att göra barns liv och deras röster hörda, så att deras inflytande ökar (Johansson, 2003). Det har inte alltid varit självklart att barn ska få gehör för sina åsikter i FN: S generalförsamling 1989 benämns en strategi för att framhålla barns rätt till att bilda sina egna åsikter, barnens bästa ska komma i första hand (SOU 1997:116). När det gäller barns möjlighet till inflytande i förskolan riktas intresset mot både pedagoger och barn. Det handlar om pedagogens förhållningssätt när det kommer till att ge barn utrymme och röst. Men lika mycket handlar det om barns initiativ att utveckla och utforma sina egna redskap för att skapa detta inflytande (Arnér, 2006).

3.4 Sammanfattning av forskningen

Genom att studera ämnet måltid på förskolan har jag kommit fram till följande;

Måltiden på förskolan är något som nämns redan i barnstudieutredningen och då var det väldigt viktigt att barnen kunde sitta stilla och ha ett korrekt bordskick. Senare beskriver Livsmedelverket (2006) hur viktig pedagogens roll är vid måltiden för att barnen ska uppnå ett lärande. Man ska som pedagog komma in med en positiv inställning. Läroplanen för förskolan (Skolverket, 2012) nämner inte måltiden på förskolan som en specifik punkt utan man får mer tolka och analysera de övriga målen

och dra in målen i en måltidsituation. Där emot nämner Livsmedelverket hur förskolan ska agera vid måltiden och även hur en måltid ska se, väldigt viktigt är att barnen inte ska tvingas att äta upp all mat. Samt att barnen ska styra sin egen måltid genom att exempel själva får lägga upp så mycket mat som de vill ha. Eftersom inflytande var huvud fokuset i uppsatsen nämns Läroplanen för förskolan mål om inflytande som är ”*Barns inflytande*”; att barn ska ges rätt till inflytande i sin egen vardag i förskolan och att det ska utveckla insikter om vad begreppet demokrati kan innebära”. När den första läroplanen kom 1998 kom även ett nytt begrepp med och det var inflytande. Barns inflytande hade sedan det blivit ett centralt begrepp som användas i förskolan för att kunna tolka barns tankar och åsikter och kunna skapa aktiviteter efter barnen tankar. Att ha rätt till delaktighet och inflytande handlar inte om att få bestämma, det handlar om något mycket mer, det handlar om att få vara med i en gemenskap, att vara med att skapa något och att påverka en situation. Eftersom Läroplanen för förskolan är strävande mål kan detta tolkas på olika sätt.

Forskningen nämner även hur en pedagogisk måltid ska vara, en pedagogisk måltid är när en pedagog är med barnen vid måltiden, pedagogen behöver inte äta för att det ska vara pedagogiskt. Däremot är det viktigt att pedagogen är aktiv med barnen och ser alla barnen vid måltiden. Måltiden på förskolan är ett viktigt lärande moment som oftast glöms bort då det sker varje dag, många pedagoger gör det på ren rutin utan att egentligen tänka på att måltiden är en lika viktig lärsituation som någon annan som sker. Genom att låta barnen ta eget ansvar vid måltiden får barnen vara med att påverka och genom sin påverkan får de eget inflytande.

Barns perspektiv lyser även igenom i uppsatsen då det är genom barns perspektiv vi låter barnen få sina röster hörda och genom att göra barnen röster hörda får barnen möjlighet att påverka sin vardag genom sitt inflytande. Barns perspektiv handlar mer än om att barnen ska få uttrycka sig verbalt, barnen ska få möjlighet att uttrycka sig genom att former, så som bild skapande, gester och kroppsspråk.

4. Metod

I rapporten har kvalitativ forskning med inriktning på observationer använts då det är en öppen metod. Likväl som att fråga ut barnen om vad det tycker kan man i själva verket iaktta vad barnen istället gör (Denscombe, 2009). Observationerna har skett med följande metoder; direkt observation, icke – deltagande samt en ostrukturerad observation

En direkt observation innebär att man är på plats när själva observationen sker.

Icke – deltagande menas med att man ska påverka så lite som möjligt, att det inte ska synas vad man observerar. En ostrukturerad observation är när man inte kategoriserat i förväg, utan antecknar och skriver ner allt som kan vara relevant. Resultatet blir bättre om observation sker i en naturlig miljö som barnen känner sig bekväma vid (Patel & Davidsson, 2003).

Genom att bearbeta sitt material direkt efter man har observerat underlättar man för sig själv då man fortfarande minns det och det blir en mer korrekt studie (Patel & Davidsson 2003).

För att få fram ett bra material så berättade jag inte för pedagogerna vad jag skulle observera, detta för att jag inte ville att pedagogerna skulle ändra sitt beteende under observationerna. Induktiv kan kallas upptäckens väg, det är en form av empiriskt material som intervju, observationer eller annat material. Man ställer frågor till materialet, gräver fram ett resultat. Utifrån material letar man efter mönster, man hittar genom att gräva o då kan man finna ett resultat.

4.1 Urval

Barnen som deltagit i observationerna är barn som går på en småbarnsavdelning 1-3 års samt en syskonavdelning där barnen är 3-4 års. Fem pedagoger har varit delaktiga i observationerna. Tre av pedagogerna är i 30 årsåldern samt de andra två i 50 årsåldern.

Studiens empiriska material ha samlats in på två olika förskolor med hjälp av fyra observationer. Barnen som deltagit i observationerna är barnen som varit på förskolan vid mellanmålet.

Jag valde den första förskolan för att jag kände personalen där och hade sedan tidigare fått höra av pedagogerna på förskolan att om jag behövde hjälp med mitt examensarbete fick jag gärna kontakta de. Den andra förskolan valde jag för att en gammal handledare blivit förskolechef där, hon var väldigt intresserad av mitt examensarbete och ville gärna att jag skulle använda denna förskola.

4.2 Genomförande

För att deltagarna som varit med i undersökningen ska få vara anonyma nämns det inte var observationerna skedde, allt för att det ska vara omöjligt att identifiera deltagarna. Informationen jag gav ut till pedagoger och föräldrar, var att studien jag gjorde endast skulle användas för mina studier till mitt examensarbete, och att mitt material inte skulle lämna mig. Observationerna har skett under mellanmålet som har varit ca 30 minuter långa. Observationerna skedde i fyra dagar varav 30 minuter på varje observation.

På den ena förskolan kände jag pedagogerna sedan innan och jag visste hur förskolan var utformad, dock kände jag inte barnen. Den andra förskolan var helt ny för mig, jag kände varken till verksamheten, pedagogerna eller barnen. Det första jag gjorde när jag kom in på förskolorna var att säga hej till barnen. Jag berättade för dem vem jag var och vad jag skulle göra där. Barnen var nyfikna och ville leka med mig direkt, jag frågade barnen om de inte kunde visa mig runt på förskola, det kunde de. Vi gick och tittade på alla smårummen som fanns på avdelningen, när vi hade gjort det så satte jag mig på en låg stol, och började anteckna hur rummen såg ut samt utformningen av rummet såsom färgerna på väggarna, alla teckningar och dekorationer som fanns. Jag skrev ner vad barnen gjorde precis innan mellanmålet samt hur de placerade ut sig när det vara dags för mellanmålet. När jag observerade mellanmålet valde jag att skriva ner stödord, efter observationen så skrev jag ner en sammanhängande text från stödorden för att underlätta min bearbetning av materialet.

Efter varje observation har materialet bearbetas för att nå fram till ett resultat. När observationerna skedde frågade jag även barnen om det var okej att jag tittade på när de åt mellanmål.

4.3 Bearbetning av material

När jag hade varit ute och observerat hade jag ett stort underlag på ca 30 sidor handskrivet material som innehöll stödord. Efter jag läst igenom materialet sammanfattade jag det och renskrev det på datorn, efter det läste jag igenom mitt material. För att sedan kunna skapa rubriker samt underlag till min resultatdel så valde jag att skriva ut mitt material och strukturera upp genom att klippa sönder allt och lägga ut på golvet, sedan placerade jag ut de ord/ sammanhang som hörde ihop. Utifrån mina högar med rubriker valde jag sedan att slå ihop de orden/sammanfattning ytligare än gång för att få färre högar. Tillslut hade jag fyra högar med rubriker som sedan blev mina rubriker i resultatet.

4.4 Etiskt övervägande

Jag har utgått från vetenskapsrådets forskningsetiska principer i min studie. Dessa principer innefattar följande;

Informationskravet som innebär att man som forskare ska informera de medverkande om deras roll i projektet. Man ska också tydliggöra att det är frivilligt att delta och att du som informant har rätt att avbryta din medverkan. Jag valde att gå ut med lappar som jag skickade till förskolorna som förskolorna sedan skulle lämna till vårdnadshavare.

Samtyckeskravet som innebär att det ska finnas ett samtycke från de som medverkar och i vissa fall också från förälder eller vårdnadshavare. Samtidigt som jag lämnade ut lappar till förskolorna vad jag skulle göra lämnades även en lapp med videofilmning tillåtelse. Dock fick jag bara in 3 av 16 stycken så jag fick välja att enbart observera.

Konfidentialitetskravet, innebär att de uppgifter som framkommer om personerna i undersökningen ska ges konfidentialitet och alla personuppgifter ska förvaras så obehöriga inte kan ta del av dem. Genom att inte nämna i texten vart observationerna skett har personernas identitet hållits hemlig.

Nyttjande kravet, innebär att de uppgifter som samlats in om enskilda personer endast får användas för forskningsändamål (Vetenskapsrådet, 2002). På lappen föräldrarna fick där de stod vad jag skulle göra stod det även att allt material jag samlade in skulle bara ses av mig och ingen annan.

4.5 Validitet

Validitet avser att man mäter det som är avsett att mäta. I detta fall observationer, eftersom kvalitativ metod har använt i studien var det ännu viktigare att kunna få fram ett korrekt svar då man inte kan mäta statistik med kvalitativ metod. Med validitet måste man kunna beskriva i detalj hur man samlat in sin data samt hur man har analyserat den annars försvinner trovärdigheten.

Validiteten är viktig i valet av metod, i uppsatsen är den valda metoden observation, detta för att jag anser att man får fram mest data av att observera. Jag anser att det blir en högre validitet i en observation än om jag valt att intervjua barnen om mellanmålet.

4.6 Metodkritik

Under denna rubrik kommer jag kritiskt granska mina valda metoder, både det positiva och negativa sidorna av de valda metoderna. I uppsatsen har kvalitativ metod med inriktning observationer skett. Genom att använda observationer får iaktta vad människor egentligen gör och inte bara säger (Stukát, 2011).

Nackdelar med att använda observation som metod kan vara följande; att den man observerar agerar annorlunda än personen skulle gjort i vanliga fall då personen är medveten om att det är hen man studerar. Observationer är ganska tidskrävande, det tar lång tid att utföra samt att analysera materialet man fått. En observation kan ibland upplevas svårt att utföra eftersom man studerar det man ser, och det är viktigt att inte dra in sina egna känslor och tyckande. Det finns en stor risk för att den man observerar agerar som förväntat och att det inte finns några observationer att jämföra med. Det är även viktigt att anteckna mycket under observationen så man har mycket material och

konkret material så man kan studera vidare med hjälp av observationerna (Stukát, 2011).

En annan nackdel är att det har enbart skett fyra observationer på två förskolor, jag är ensam observatör och det är svårt att hinna se och höra allt speciellt med bara stödanteckningar. Det hade varit en fördel om filmning hade skett vid observationer för att kunna återblicka tyvärr fanns inte tiden att vänta på målsmans godkännande. Detta kan ha betydelse för att resultatet inte blir så mångsidigt och följer samma struktur.

Fördelar med att använda observationer är följande; Man får mer konkret material som är lättare att jobba vidare med, ju mer anteckningar man har från observationen desto stabilare grund har man att jobba vidare med vilket gör det lättare när man ska analysera. Man observerar pedagogen i en naturlig miljö, vilket gör att personerna agerar ”normalt”. Skulle man istället valt enkäter är det större risk att deltagaren kan ljuga, i en observation är det svårare att ljuga och risken för ett säkrare material ökar (Stukát, 2011).

5. Anknytningsteori

Anknytningsteorin är en teori som är skapad av Bowlby. Anknytningsteorin är en teori som handlar om känslomässiga relationer. Bowlby menar att redan från födelsen är barn sociala varelser som behöver en relation till en annan människa. Anknytningsprocessen och samspelsprocessen kräver att man strävar efter att förstå den andres sätt att se på världen. Här har både barn och vuxna hjälp av sina biologiska förutsättningar.

Anknytningsprocessen innebär att barnet försöker få kontakt med en speciell person, anknytningen som sker mellan barnet och den speciella personen. Inom anknytningsprocessen finns även omvårdnadssystemet som menas med att barnet ska skyddas och undersökande systemet som finns till för att hjälpa barnet att undersöka och utforska nya saker. Barnets anknytningsprocess hänger mycket på föräldrarna, har barnen en positiv uppväxt med goda föräldrar kommer barnet att vara framåtriktat medan om uppväxten med föräldrarna inte är superbra och föräldrarna lider av psykisk ohälsa är det troligt att barnet kommer bli mer tillbakadraget (Bowlby, 1996). Samspelsprocessen innebär att kommunikation och språk är grundvillkoren för lärandet, utveckling och tänkandet. Samspelsprocessen beskrivs som ett samspel som sker hela tiden mellan barn till barn men även barn till vuxen. Samspelet är avgörande för hur barnet ska ta sig an sin värld (Bowlby, 1996).

Bowlby (1996) har gett barn en inre arbetsmodell om hur en relation är och hur man ska agera i den, detta har en stor betydelse för barns förmåga att knyta an till förskolepersonalen. Beroende på hur barnets relation har varit hemma kommer avgöra hur barnet agerar i förskolan inom det sociala. Har barnet en trygg miljö hemma kommer barnet att ha större förmåga att vara lyhörd och nyfiken inför nya grejor. (Bowlby, 1996). Att knyta an är en av de starkaste känslomässiga relationer vi har och det krävs en långvarig stabil kontakt för att den ska gro och internaliseras Broberg (2007).

”I allt arbete där samspel mellan människor, stora som små, står i fokus blir kunskapen om nuvarande ögonblick, antingen som intersubjektiva möten eller som god nukänsla,

en viktig hörnsten då dessa blir de ögonblick då barnets upplevelse av trygghet och välbefinnande kan skapas” (Melin, 2009 s. 20) Bowlby nämner vikten av samspelet mellan människor samt en trygg miljö för att man ska kunna ge upplopp för sin kunskap och nyfikenhet, man kan knyta ihop detta med barns perspektiv då barns perspektiv beskriver vikten av barnets eget tänkande. Här är det barnet som ska sättas i första hand. I denna situation är det pedagogerna som tonas ner och de ska höga barnen. Bowlby beskriver nästan samma sak att det är barnen som är viktiga och båda anknytningsteorin och barns perspektiv beskriver vikten av samspelet. Förhållningssättet emot barnet är grunden för barnet ska få möjlighet att påverka sin vardag.

5.1 Analysverktyg

Resultatet har analyserats med hjälp av ett analysverktyg som Eva Melin (2009) har skapat. Som analysverktyg används känsla av sammanhang för tolkning av hur resultatet och för att skapa en djupare förståelse kring delaktighet. Analysverktyg används för att få fram ett tydligare och mer konkret resultat. Genom att se om barnens delaktighet är hög respektive låg.

Melin beskriver att en hög delaktighet för en person kan vara låg delaktighet för en annan. ”Barnet kan ha en hög delaktighet i en förskolekultur men en låg i en annan” (Melin, 2009,s.14). Man kan se tydligt när barn har ett högt deltagande då får barnen lov att vara aktiva, de får lov att uttrycka sig och säga vad de vill. Även om pedagogen har planerat en aktivitet ska barnet ha rätt att kunna korrigera aktiviteten. Ju mer barnet får yttra sig och ju mer barnet får påverka genom sin röst ju högre delaktighet blir det. En låg delaktighet enligt Melin är när barnen inte får vara med att bestämma sin vardag. Pedagogerna erkänner inte barnets behov. Det kan vara så att barnet behöver extra stöd vid vissa situationer och pedagogen reagerar inte på detta så barnet får inte stöd, utan stödet blir barnet hjälplöst och får en låg delaktighet. Genom att använda analysverktyg kan man öka möjligheten att förklara och analysera social delaktighet i förskolan.

Eva Melin (2009) är skapar av analysverktyget jag använt för att analysera mitt resultat. Melin (2009) huvudpunkt är delaktighet. Enligt Melin (2009) har begreppet delaktighet fler olika betydelser, hon fördjupar sig i hur delaktighet uppstår mellan människor samt hur fenomenet uppstår. Ett viktigt resultat som Melin (2009) nått är att man ska se varje individs delaktighet, genom resultatet menar hon att man ska organisera verksamheten efter varje individs delaktighet och genom detta strukturera upp en vardag som ska innehålla demokrati.

Hur man som pedagog väljer att se barnet på är avgörande för vilken utsträckning den sociala delaktigheten genomförs (Melin, 2009). ”Utgångspunkten är att angeläget att bidra till barns delaktighet i förskolan. För att kunna göra detta behöver man kunna studera och observera hur barns delaktighet tar gestalt i förskolans vardag. Manualen är utvecklad för detta syfte” (Melin, 2009 s.4).

Särskilt intressant är Melins (2009) tänk på hur hon kategoriserar upp aspekterna för delaktighet, hon kategoriserar följande; Tillhörighet, Tillgänglighet, Social delaktighet, Engagemang, Erkännandet och Existentiell delaktighet. Genom dessa kategorier lutar sig Melin (2009) emot för att kunna göra delaktigheten mer tydlig och synligare. Genom dessa aspekter är det möjligt att observera delaktighet från ett individuellt perspektiv men även som en social samhandling, det gör det möjligt att bilda sig en bild av barns delaktighet i förskolan. Observationer av tillhörighet till förskolan, tillgänglighet till aktiviteterna och samhandling mellan barn/barn och barn/pedagoger ger synliga vittnesbörd, medan engagemang, erkännande och autonomi är tolkningar av beteenden och handlingar (Melin, 2009).

När jag använda mig av Melins analysverktyg så läste jag alla hennes observationer båda de som var hög delaktighet samt på de som hade låg delaktighet. Sedan läste jag om mina och läste Melin kategorier som finns med i analysverktyget som är Tillhörighet, Tillgänglighet, Social delaktighet, Engagemang, Erkännandet och Existentiell delaktighet. Efter det så skrev jag in mina observationer under dessa

kategorier sedan sammanfattade jag det och valde att ta bort kategorierna för att det inte skulle bli så uppstaplat.

6. Resultat och Analys

Under denna rubrik kommer resultatet från mina observationer presenteras, för att underlätta för läsaren kommer resultatdelen vara indelad i fyra olika kategorier. Rubrikerna kommer från händelser som skett under observationerna.

6.1 Miljön

Miljön skilde sig från de olika förskolorna där observationerna utfördes. Därför kommer det att komma en rubrik för varje förskola så man lättare kan gå in i resultatet och bilda sig en uppfattning om hur det såg ut på de olika förskolorna.

6.1.1 Förskola ett

På den första förskolan fanns det tre bord i rummet, väggarna var vita och där fanns inte så mycket dekorationer på väggarna. Dock hängde det lite smågrejor i fönstren. Rummet är huvudrummet på förskolan som även fungerar som ateljé så därför finns där fyra dörrar i rummet en dörr vid varje gavel. Där finns ett litet kök med spis, kyl och diskmaskin. Där finns inget som barnen gjort förutom ett jättestort ark som är placerat i taket. Förskolan är relativt nybyggd och därför är den ganska fräsch.

6.1.2 Förskola två

På denna förskola fanns det också tre bord, väggarna var gula och på varje vägg fanns det väldigt många bilder som barnen gjort samt massa foto på barnen. Där fanns fyra stora fönster och även där fanns det väldigt mycket dekorationer, både hängande på fönstren som klistermärken som satt på fönstren. Denna förskola har funnits sedan 70 – talet och man märker att den var lite gammal när man var i lokalen.

6.2 Låt det bli kladdigt

Det sitter 5 barn i åldrarna 1- 5 år vid bordet, barnen får brödkorgen skickad av pedagogen där efter väljer barnen vilket bröd de vill ha. När samtliga barn har valt ett bröd så får de en kniv med smör på av pedagogen. De får inte ta smör själva ur smörförpackningen. De äldre barnen brer sitt bröd själva medan de yngre får hjälp av pedagog. De yngre barnen ber inte om hjälp och uttrycker sig inte heller om att de inte kan själva. De yngre barnen får hjälp av pedagogen utan att be om det. De äldre barnen blir uppmuntrade av pedagogen att försöka själv med att bre brödet.

Idag är det även kräm till mellanmålet, krämen är placerad i ett stort kärl med en slev. Barnen skickar runt krämen till varandra. Det ena barnet vill inte ta upp krämen själv och uttrycker sig ”Jag kan inte själv, jag spiller bara”. Barnet säger detta ledset och visar med hela kroppen att hen inte vill och tycker detta är svårt. Pedagog uppmuntrar då barnet till att klara detta själv genom att säga ”Vi torkar upp efter mellanmålet, försök jag vet att du klarar det”. Till krämen serverades det tunnbröd som vissa barn uttryckte sig om att det var svårt att bre, pedagogen valde att resa sig från sin stol och stötta barnet genom att stå bredvid barnet och ge positiv feedback när barnet brede sitt tunnbröd. Barnet sken upp som en sol när hen klarade av att bre det svåra brödet, pedagogen berömde barnet och sa ”jag visste att du klarar det själv”.

6.2.1 Analys av Låt det bli kladdigt

Det är en hög delaktighet under denna observation och barnen får visa sitt inflytande genom att pedagogerna tar tillvara på barnens tankar och åsikter hos de äldre barnen. Medan hos de yngre barnen är det låg delaktighet, de yngre barnen blir inte uppmuntrade till att klara av att bre sitt bröd själv utan gör pedagogen allt åt de yngre barnen. Barnen klarar av att hantera de olika sakerna som finns på bordet vid mellanmålet. Barnen klarar av att välja bröd själva och kan bre själva när de får en smörkniv med smör i handen samt tar barnen pålägg själva med hjälp av en liten gaffel. Men stöttning av pedagog kan samtliga barn ta kräm ur kärlet. Alla barnen kommunicerar och pratar med varandra och med pedagogen vid bordet. Det är barnen som styr samtalen som sker, pedagogen är medaktör i mellanmålet.

Alla barn får samhandling, alla barn får vara med att prata och får uppmärksamhet. Det är inget barn som är utanför, de äldre barnen kommunicerar mer med varandra medan de yngre kommunicerar med pedagogen. Barnen visar en glädje när de kan själva, de uttrycker sin glädje med gester, miner och ljud. Barnen som vill får hjälp av pedagogen verbalt och inte fysiskt.

Genom att observera barngruppen när de äter mellanmål kan man tydligt se att alla barnen är delaktiga i mellanmålet och alla får komma tilltals. Pedagogen finns som ett stöd för alla barn, även när barnen vill ha hjälp så hjälper inte pedagogen barnen utan uppmuntrar barnen att klarar det själv. Broberg (2007) beskriver ovan att det är viktigt att knyta an till en person för att kunna utveckla en stark relation och genom detta förblir det en lång stabil relation. Alla barn visar empati för varandra och finns där och hjälper varandra.

6.3 Delaktighet genom dialog

Innan mellanmålet började så tittade barnen på filmen *Bilar*, där huvudpersonen är en röd sportbil vid namn Blixten Mcqueen. När det var dags för mellanmålet placerades barnen ut på sina platser, de placerades ut så där var 6 barn vid bordet innan de började äta mellanmål. De äldre barnen får själva klättra upp i sinstolar medan de yngre barnen blir upplyfta av pedagoger i sina ”grödstolar”. Barnen är i åldrarna 1-3 år. Det ena barnet (2.5 år) började göra brum brum ljud och lät som en bil, pedagogen frågade då barnet vad det var för ljud hen gjorde. Barnet svarar då ”min tröja har samma färg som Blixten”, pedagogen svarar barnet att det stämmer, blixten är röd. Det andra barnet frågade vilken färg hen hade på sin tröja och pedagogen svarade. Pedagogen ställde frågor till barnen om vilka kläder de hade på sig. Barnen pratade om olika mönster, det ena barnet pekade och sa ”han har en kortärmad tröja men min är lång”. Under resten av mellanmålet så pratade barnen om kläder, hur alla kläder är utformade och att alla ser olika ut.

Pedagogen ställde öppna frågor till barnen, dock var pedagogen väldigt noga med att inte ta över situationen. Man såg att pedagogen försökte lägga sig i underläge för att låta barnen bestämma.

6.3.1 Analys av Delaktighet genom dialog

Det är en hög delaktighet i observationen när det kommer till samtalet med pedagogerna, det är låg delaktighet när det gäller att bli placerad vid ett bord, samt att få klara av att komma upp till stolen själv. De äldre barnen har en högre delaktighet än de yngre barnen då de äldre får klättra själva medan de yngre får hjälp. Barnen får inte välja platser själva utan blir bara utslussade vart de ska sitta. Samtliga barn får vara med i diskussionen och pedagogen lyssnar på barnen och tar tillvara på det barnen säger.

Bowlby anknytningsteori återspeglas här, då barnen måste ha en stabil och positiv kontakt med sina pedagoger för att kunna våga öppna upp och kunna uttrycka sina tankar och åsikter. Barnen är huvudaktörerna medan pedagogerna tar den passiva rollen, barnen har från början med sig sin arbetsmodell som säger hur de ska agera för att diverse saker ska inträffa, samma gäller med pedagogerna. Pedagogerna är medvetna om samspelet betydelse.

Pedagogen uppmuntrar barnen att prata om färger, mönster och kläder. Pedagogen ställer motfrågor till barnen när de frågar något och ger inte det korrekta svaret rakt ut. Alla barn kan kommunicera och prata verbalt, de yngre barnen (1 år) har inte ett fullt utvecklat tal såsom de äldre (2.5 år), därför medverkar de äldre barnen mer i diskussionen. De äldre barnen klarar fysiskt av att klättra upp i sina stolar medan de yngre barnen har lite svårt med att klättra själva, pedagogerna hjälper de yngre barnen och lyfter upp de i stolarna. Alla pratar med varandra och för en diskussion, även om de äldre barnen pratar mer.

Samtliga av barnen får vara med i diskussionen, vissa av de äldre barnen (2.5 år) tog mer plats och pratade väldigt mycket men pedagogen försöker göra alla barn delaktiga genom att prata med alla barnen och få med de i samtalet. Genom observationen syns

det tydligt att alla barn som deltar i observationen är väldigt glada och entusiastisk. De visar med hela sin kropp när de ska försöka förklara en färg och pekar med hela armen när de försöker förklara något. Några barn blir lite högljuda och försöker förklara, ju mer tid det tar för barnen att förklara desto högre röstläge blir det.

Alla barn verkar självsäkra och vågar ta för sig i diskussionen, de barn som har det lite svårt för att gå in i diskussionen får hjälp av pedagogen. Pedagogerna är noga med att alla barn får prata och får säga sitt. Vissa av barnen var lite egocentriska och ville gärna styra hela diskussionen men pedagogen försöker få med alla barn i diskussionen utan att tona ner de barnen som prata mycket.

6.4 Barns inflytande via pedagogen

Denna observation sker utomhus där förskolan har skördefest. Barnen har varit med och bakat till mellanmålet. De bakade bröden kommer från saker som barnen odlat under terminen.

Barnen satt placerade på två långbord. De yngre barnen hade en pedagog vid sitt bord medan de äldre barnen satt själva. Barnen blev serverade färdig breda bröd, de fick välja mellan olika bröd samt pålägg på bröden. De äldre barnen var 10 stycken och i åldern 4-5 år, de var glada och skrattade tillsammans, de pratade mycket om de olika sakerna de hade gjort när de odlat fram de olika sakerna som fanns på bordet. Ett av barnen åt ett morotsbröd och utbrast sig i ett glädjesken ”är det verkligen vi som gjort detta” Barnen tog glas själv och hällde själva upp dricka, barnen hjälptes åt att hälla upp dricka till varandra. Barnen började prata om var de olika sakerna växte, att visa saker de åt växte över jorden samt några växte under jorden. ”Jordgubbar växer under jorden, och de är röda” sa ett barn.

När barnen pratat en stund om alla olika saker som växer samt var de kommer ifrån. En pedagog var med i samtalet och började ställa frågor kring olika växter, pedagogen drog även in matematik efter en stund då där var ett barn som inte ville ha ett helt bröd.

Pedagogen frågade hur de skulle göra då, sedan fortsatte de att diskutera olika saker man kan dela samt hur många gånger man kan dela de.

Barnen blev nyfikna på alla frukter och bär var de kom ifrån och hur just den frukten växte. Pedagogen frågade barnen om de visste, pedagogen gav inte barnen något svar utan frågade barnen vad de trodde och ställde öppna frågor till barnen.

6.4.1 Barns inflytande via pedagogen

I observationen är det en hög delaktighet, barnen sitter från början och för ett samtal själva, efter en stund kommer en pedagog och medverkar i diskussionen. Det är barnen som leder samtalet och pedagogen är en medaktör. Barnen klarar av att göra allt själv utan pedagog, de får själv möjlighet att hälla upp mjölk i sina glas. Alla barnen hjälps åt och samarbetar. Eftersom ingen pedagog är i närheten får barnen ta ansvar själva. Alla barn kommunicerar och pratar och barnen är noga med att alla barn får vara med i diskussionen. Bowlby (1996) menar att en trygg miljö är avgörande för hur stor förmåga barn har att vara nyfikna för nya saker samtligt som de är lyhörda inför vad personerna runt omkring säger.

Även när pedagogen kommer in i observationen är barnen duktiga på att göra så alla får medverka. Barnen visar en stor glädje genom sitt kroppsspråk för skördefesten, de skrattar och skålar med glaset det är en allmänt trevlig stämning. De sitter och lallar och småsjunger, barnen för en diskussion om allt de gjort till skördefesten. De pratar om massa olika saker, när pedagogen kommer in försöker pedagogen att dra samtalet en nivå högre genom att ställa frågor till barnen om det som barnen diskuterar. Pedagogen frågar barnen om sakerna som de odlar och drar även i matematik när barnen behöver hjälp. Barnen ser ut att njuta av att visa sin nya kunskap som de lärt sig under temat som förskolan genomfört. Pedagogen är duktig på att få med alla barn i samtalet och ställer öppna frågor till barnen så barnen ges möjlighet att svara.

6.5 Barns bristande inflytande

Barnen får inte vara med att duka under någon av observationerna, barnen blir placerade på sina platser. Mellanmålet presenteras för barnen genom ”nu är det mellanmål”. På den ena förskolan har barnen platser bestämda och vet precis var de ska sätta sig medan den andra förskolan inte har bestämda platser och barnen är placerade i mitten av rummet medan pedagogerna ”slussar” ut platser.

Barnen börjar direkt under mellanmålet att kommunicera med varandra, det är barnen som styr kommunikationen. Barnen får inte lov att hälla upp sin dricka själv utan alla glas är placerade på mitten av bordet, pedagogen fyller glaset och placerar ut. Barnen blir inte frågade om de vill försöka själva. Samtliga barn får själva välja bröd till mellanmålet men får en kniv med smör på och uppmuntras sedan att skicka vidare kniven. Ett barn med speciella behov sitter med sin assistent och uttrycker sig ”Jag vill själv hälla upp min mjölk, annars vill jag inte ha!” Assistenten uttrycker sig att hen inte klarar av det eftersom det är en nyöppnad mjölk och för tung för hen. Det slutar med att pedagogen häller upp mjölken till barnet.

6.5.1 Analys av Barns bristande inflytande

Det är både en hög delaktighet och en låg delaktighet. När det kommer till att duka fram och hämta matvagnen samt hälla upp dricka själva är det en låg delaktighet även om barnen uttalar sig om att de vill hjälpa till så gör pedagogerna det åt dem. Barnen får inte välja platser själva vilket är en låg delaktighet. Efter mellanmålet får barnen själva duka av och får då en relativt hög delaktighet.

Barnen är begränsade när det kommer till att få hälla upp dricka själva, pedagogerna menar att mjölkförpackningen är för tung för barnen att klara av att hantera själva. Barnen får själva välja bröd och brer själva sitt bröd. Genom samspel mellan människor menar Boweby (1996) att kunskapen ökar, tyvärr tog inte pedagogerna tillvara på detta då barnet inte får hälla upp mjölk själv. Barnet och pedagogen hade kunnat hjälpas åt om barnet hade fått känna samspel och ansvarskänsla. Pedagogen hjälper verbalt barnen.

Alla barn kommunicerar, det finns två vuxna vid bordet, en assistent till ett barn med särskilda behov och en pedagog. De vuxna pratar ibland med varandra om saker som inte tillhör förskolans ramar utan privata saker. Alla barn får vara med att diskutera, barnet med särskilda behov har lite svårt att komma in i diskussionen med de andra barnen och pratar mycket med sin assistent men assistenten försöker leda barnet in i diskussionen med de andra barnen.

Det är ett trevligt mellanmål samtliga barn är glada, speciellt tjejerna är väldigt pratiga och fnissiga, de har mycket att prata om. Genom att observera barnen vid mellanmålet syns det tydligt att barnen styr mellanmålet och den tillbaka dragna rollen får pedagogen. Barnen är medvetna om att pedagogerna finns som stöttning. När det blir för pratigt eller stämmigt säger pedagogen till. Alla barn visar hänsyn och hjälper till när de ska skicka maten osv.

7. Diskussion

Under diskussion kommer resultatet från observationerna diskuteras.

7.1 Resultatdiskussion

Syftet med uppsatsen har varit att ta reda på hur stort inflytande barnen har vid mellanmålet på förskolan, resultatet som framkommit visar att barnens som blivit observerade vid mellanmålet har en stor delaktighet genom sitt inflytande. Det som lyser igenom i observationerna är hur mycket barnen får vara delaktiga genom sitt inflytande. Båda förskolorna som har blivit observerade agerade likvärdigt kring barnens inflytande, där var ingen märkbar skillnad. Munck Sundman (2013) belyser att ju större ansvar barnen får ta under måltiden ju mer styrks deras självkänsla och genom detta kommer barnen vågar uttrycka sig mer och får på så sätt mer inflytande.

De äldre barnen har en mycket högre delaktighet i observationerna är vad de yngre barnen har. De äldre barnen får lov att ta mer ansvar än de yngre barnen. Pedagogerna var väldigt snabba på att hjälpa de yngre barnen med att bre brödet eller att välja pålägg medan de istället uppmuntrade de äldre barnen väldigt mycket både verbalt och fysiskt. Broberg (2007) menar att det är viktigt att man knyter an till en människa för att utveckla en relation, jag tolkar detta som att ofta knyter småbarn an till en pedagog och skapar en stark relation till den pedagogen innan barnet vågar gå över till att skapa relationer med de övriga barnen på förskolan. Därför kan man tolka detta som att det lätt blir så att pedagogerna hjälper de småbarn lite mer då de känner mer omsorg för de yngre barnen.

När de äldre barnen ville ha hjälp att bre sitt bröd så ställde sig pedagogen bredvid barnet och stöttade verbalt genom att ge positiv feedback och peppa barnet. De äldre barnen valde att ta ledarrollen i mellanmålet men det är något man kan analysera att det skiljde nästan 1,5 år på de äldsta och yngsta barnen. Genom sitt liv har de äldre barnen fått mer erfarenhet och genom det vill de äldre barnen visa för yngre barnen hur det ska gå till, vilket kan anses som positivt för då får de äldre barnen använda sin kunskap

och genom kunskapen visa de yngre. ”Att förstå barns erfarenheter kräver att man fokuserar på sådant som upptar barnens värld (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, 2003).

Genom att observera barnen under mellanmålet märktes det att alla barn för en diskussion med varandra, alla barn får prata och vara med i diskussionen. Det lyser dock igenom i början av varje observation att de yngre barnen tyr sig mer till pedagogerna när det kommer till samtalet, detta är även något. De äldre barnen hinner knappt sätta sig vid bordet innan de är igång med en diskussion. Genom stöttning lyckas även de yngre barnen komma in i samtalet, dock är det ändå de äldre barnen som styr samtalen mer. ”Det handlar om att alla är en del av en gemenskap där man måste visa respekt och inkludera, oavsett åsikter och inställning” (Ribaeus 2014, s.24). Johansson (2003) stöttar Ribaeus (2014) då hon menar att genom barns perspektiv kan man låta barnen styra diskussion och pedagogerna kan låta barnen ta en större roll.

Empati var även något som lyste igenom observationerna, barnen visar stor empati för varandra, samtliga barn hjälps åt och alla barn får vara med i samtalet Munck Sundman (2013) belyser även vikten av samspelet och samtalet vid måltiden. Inget barn lämnas utanför. Barnen var även noga med att få in pedagogerna i samtalet och frågar pedagogerna olika saker under mellanmålet, Skolverket (2012) belyser att förskolan ska sträva efter att lära barn att visa empati för allt levande runt omkring en.

Barnen var även väldigt duktiga på att skicka vidare artefakterna som fanns på bordet, barnen delade med sig av allt som fanns. Munck Sundman (2013) beskriver i sin forskning att måltiden innehåller många moment så som dukning, skicka maten, skära maten osv. det är viktigt att pedagogen kan ta tillvara på detta och få barnen att vara delaktiga, i observationerna var pedagogerna duktiga att ta tillvara på barnen och få dem att hjälpa till kring mellanmålet, dock var det återigen mest bara de äldre barnen som fick bidra med detta. Genom att återspegla detta i anknytningsteorin kan jag tolka Bowlby (1996) som säger att samspel ska ske mellan människor stora som små, jag tolkar han som att alla har samma rätt till att bidra och samtala oberoende på ålder.

Kultti (2012) påpekar att man ska som pedagog förmedla till barnen hur viktigt det är att hjälpas åt samt att samarbeta, det är även viktigt att barnen äger kunskap om hur man ska uppmuntra varandra, genom att hjälpas åt skapar man nya sammanhang. Även Arner (2010) beskriver hur viktig måltiden är för att samtalet mellan barn och pedagog. För att man ska skapa ett band mellan människor som leder till man knyter till en person krävs det tillit, en trygg miljö och samspel poängterar Bowlby (1996). Skolverket (2012) belyser vikten av att barnen ges utmaningar för att utvecklingen ska kunna gå framåt. Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) och Emilson (2007) anser att man som pedagog måste vara lyhörd för att kunna höra barnen och för att kunna tolka dem. Det är viktigt att barnen blir respekterade för det som de säger. Så som pedagogen agerar i observationen är ett korrekt sätt att agera om man tolkar Samuelsson och Sheridan (2003) och Emilson (2007) då pedagogen är lyhörd och intresserar sig för vad barnen diskuterar. Pedagogen ställer även frågor till barnen för att öka deras kunskap.

Melin (2009) menar att pedagogen är en viktig hörnsten för barnens utveckling ska ske, genom ett aktivt samtal kan ett lärande öka hos barnen. Genom att skapa tillfällen för barnen att prata med pedagogerna visar pedagogerna barnen hur viktiga de är. När pedagogerna låter barnen ta plats och leda samtalet gör pedagogen samtalet betydelsefullt och ger ges barnen inflytande. Genom att lyssna på vad barnen har att säga och stanna upp i sina egna tankar får barnen möjlighet till att uttrycka sina tankar och åsikter (Westlund, 2011). Jag analyserar Westlunds (2011) tänk genom att koppla ihop det med min observation *Delaktighet genom dialog* då detta är en observation som innehöll allt som Westlund (2011) beskriver i sin avhandling så som att pedagogerna stannade upp och lyssnande på barnen. Barnen i observationen fick leda samtalet. Pedagogen valde att backa undan för att ge barnen plats att diskutera själva, pedagogen var noga med att barnen skulle få ge uttryck för sina tankar kring färger och klädtyperna. Man kan styrka Westlunds (2011) tänk genom att ta in anknytningsteori som menar att anknytningsprocessen och samspeletsprocessen kräver att man strävar efter att förstå den andres sätt att se på världen. Här har både barn och vuxna hjälp av sina biologiska förutsättningar. Pedagogen valde att se barnets kompetenta sida i denna observation, pedagogen valde att stanna upp för att tillåta barnet att dela samtalet. Barnen möts av positiva engagerade pedagoger vid mellanmålet, pedagogerna är noga

med att ta tillvara på vad barnen säger. Exempel i observation *Låt det bli kladdigt* uppmuntrade pedagogerna barnen att försöka själva, pedagogerna uttryckte sig flera gånger verbalt att det spelar ingen roll om det blev kladdigt. Det viktigaste var att barnen ville försöka själva. Pedagogerna fanns som ett stöd för barnen när de behövde hjälp, pedagogerna var professionella och backade undan och lät det hellre ta lite tid och kladdigt bara man hade försökt själv. Skolverket (2012) beskriver att förskolan ska våga utmana barnen samt att hjälpa dem till att bli självständiga människor. . Bowlby (1996) poängterar vikten av samspelet mellan barnet och pedagogen, ju starkare relation barnet kommer få med pedagogen är avgörande för kunskapen som barnet kommer besitta senare i sitt liv. En relation som bygger på glädje och förståelse är det som är avgörande för relationen som kommer skapas.

I Förskoletidningen (2005) skriver Sepp att matglädje kan vara att låta barn hjälpa till med servering, dukning och även tillagning av mat. Tyvärr tar inte pedagogerna som deltagit observationen vara på detta att låta barnen hjälpa till och delta i något av det, därför går pedagogerna miste om ett viktigt moment som hade gjort barnen mer delaktiga enligt Sepp i Förskoletidningen (2005). Även Westlund (2011) poängterar att barns inflytande ökar om barnen får möjlighet att hjälpa till med sysslorna som sker på förskolan. Anund (2007) belyser även hon att när barnen får möjlighet att hjälpa till att duka så stärks självkänslan men hon menar även att barnen lär sig mycket kring dukningen såsom att samarbeta, matematik osv.

Måltiden kan bidra till att barnen samtalar om så mycket mer än om själva mellanmålet, under en av mina observationer *Barns inflytande via pedagogen* lyser verkligen detta igenom, barnen åt mellanmål ute då det var skördefest. Barnen pratade om allt möjligt. Den största delen av samtalet handlade om hur allt växer utomhus, barnen började prata om hur olika frukter och bär ser ut samt var någonstans de växer Norman (2003) menar att måltiden har en dubbelfunktion och bidrar med två saker som är måltiden och samtalet som sker kring måltiden, hon poängterar betydelsen av hur viktigt det är att barnen får föra samtalet själva om vad barnen finner intressant och upptar deras värld vid tillfället. Även Munck Sundman (2013) poängterar vikten av samtalet som sker vid måltiden, dialogen som sker mellan barnen är oersättlig. Även Arnér (2006) påpekar att

det sker ständigt en förändring i samhället, vilket leder till våra barngrupper förändras. Därför är det viktigt att man som pedagog kan se till alla barns bästa och kunna sätta barnen i första hand och lägga undan sin egen åsikt. Jag tolkar Arner (2006) som att man som pedagog måste veta vad som är ”inne” just vid tillfället och vad barnens har skapat ett intresse för. Just i detta fall är barnen intresserade av växter utomhus och då är det viktigt som pedagog att ha kunskap kring ämnet för att hjälpa barnen i deras funderingar. Redan på 1970-talet nämns det hur viktigt måltiden är för barns lärande, Munck Sundman, (2013) belyser även vikten av att rutiner måste finnas.

Arner (2006) menar att grunden för allt som barnen lär sig och visar intresse för är det som barnen först fått visa inflytande för, om barnen inte får möjlighet till inflytande kommer barnen tappa intresse och deras kunskap hämmas, därför menar Arner (2006) att det är viktigt att man stannar upp och vågar lyssna på barnen och ta in deras åsikter för att sedan kunna jobba vidare med barnens tankar. Det som Arner (2006) beskriver ovan kännetecknar samtliga observationer som gjorts. Barnen är kärnan i observationer, pedagogerna är medaktörer som backar undan för att låta barnen ta plats och utforma sitt eget mellanmål, barnen bestämmer till den mån det går under mellanmålet, alla samtal som sker är det barnen som styr över samt alla händelser. Anund (2007) belyser att måltiden ska vara en trevlig och inbjudande stund med inslag av lärande. Efter observationerna så analyserades materialet och det visade att demokrati var något barnen fick under mellanmålet, då det var barnens tankar och åsikter som styrde mellanmålet. Barnen ledde alla diskussioner som skedde. Genom att låta barnen få vara demokratiska ger det barnen möjlighet till att visa sitt inflytande kärnan i lärandet är samspelet mellan pedagogen och barnet. Norman (2003) belyser även att genom att ta tillvara på barnens inflytande ökar samspelet, barnen får även en ökad ansvars känsla när pedagogerna tar tillvara på deras tankar och åsikter. Lärandet som sker på förskolan ska vara baserat på samspelet som sker mellan barn till vuxen såväl som barn till barn (Skolverket, 2012).

Alla barn visar en stor glädje genom gester, miner och kroppsspråk genom hela mellanmålet. Även om det blev lite högljutt visa tillfällen så blev barnen inte nertystade. Alla mellanmål var innehållsrika med massa kunskap, barnen delade med sig av de som

de visste och fick en chans att vidareutvecklar med stöttning av pedagog samt av de andra barnen. Munck Sundman (2013) menar att måltiden ska föra med sig glädje, barnen ska känna en positiv upplevelse till måltiden, hon benämner även att man ska kunna skratta och ha roligt under måltiden

7.2 Vidare forskning

Vidare forskning inom ämnet hade kunnat vara att göra undersökningen större de vill säga, intervjua barnen och pedagogerna. Nu skedde observationer, det hade varit intressant att intervjua barnen och pedagogerna för att fråga om vad de anser om inflytande vid mellanmålet. Om vad barnen tycker om mellanmålet, vad de anser att de får göra.

Det hade även varit intressant att gå tillbaka och göra observationer igen och se om resultatet hade blivit detsamma. Det hade även varit intressant att kolla genus under mellanmålet och se om barnen kön haft någon påverkan på deras inflytande.

8. Sammanfattning

Måltiden på förskolan är ett intressant ämne eftersom det sker varje dag, dock nämns måltiden varken i läroplanen för förskolan eller under förskolläraryrkesutbildningen. Därför har måltiden varit ett intressant ämne att studera. Mellanmålet har varit fokuset i uppsatsen då mellanmålet ofta går fort då det är eftermiddag många barn blir hämtade och det är färre pedagoger.

Syftet med uppsatsen har varit att undersöka barns inflytande vid mellanmålet. Hur mycket får barnen egentligen vara delaktiga genom sina åsikter och tankar samt om detta leder till inflytande? Är det så att mellanmålet blir mindre pedagogiskt för att det är sent på eftermiddagen och alla är trötta?

För att få fram ett resultat har kvalitativa studier använt med inriktning på observationer. Det är två förskolor vid fyra olika tillfällen som blivit observerade. Ostrukturerad var huvudfokus under observationerna då det är en metod som gör att man kan vara öppensinnad och ha fokus på allt utan att inrikta sig specifikt syn.

För att kunna analysera observationerna har Eva Melin (2009) analysverktyg använts som inriktar sig på delaktigheten i förskolan. Hon fokuserar på hög respektive låg delaktighet. Eva Melin (2009) lutar sig emot anknytningsteorin som är skapad av Bowlby som påpekar hur viktigt samspel mellan människor är.

Resultatet som framkom av observationerna var intressanta och det som visades tydligast var att barnen får visa sitt inflytande vid mellanmålet i en hög grad. Pedagogerna var väldigt engagerade och drivande som ville att barnen skulle få vara med att bestämma, dock fick de äldre barnen mer inflytande än de yngre barnen. De äldre barnen fick mer feedback och fick mer beröm när de klarade av de olika händelserna vid mellanmålet medan de yngre barnen inte fick samma möjlighet att visa att de kunde själv utan pedagogerna gjorde det mesta åt barnen så som att bre smörgåsen, hälla upp mjölk.

Slutsats av uppsatsen är barnens ges möjlighet till inflytande via deras delaktighet. Det krävs pedagoger som är villiga att låta barnen ta plats, och låta barnen styra mellanmålet.

Referenser

Anund, Helena (2007). *Lunchen på förskolan: -en pedagogisk måltid?* Magisteruppsats, Göteborgs. Göteborgs: Universitet.

Arnér, Elisabeth (2006). *Barns inflytande i förskolan - problem eller möjlighet för de vuxna?: en studie av ett utvecklingsarbete och dess betydelse för att förändra pedagogers förhållningssätt till barns initiativ.* Licentiatavhandling Örebro :Universitet.

Asplund Carlsson, Maj & Pramling Samuelsson, Ingrid (2003). *Det lekande lärande barnet: i en utvecklingspedagogisk teori.* 1. uppl. Stockholm: Liber.

Barnomsorg och skolakommittén (1997). *Att erövra omvärlden: förslag till läroplan för förskolan : slutbetänkande.* Stockholm: Fritze.

Bohusläningen (2015). Pedagogiska måltider fungerar inte för oss. I *Bohusläningen*, 1 juni (2015).

Tillgänglig via internet:

<http://m.bohuslaningen.se/asikt/debattochinsandare/1.4025395-pedagogiska-maltider-fungerar-inte-for->

[oss?utm_source=bohuslaningen.se&utm_medium=referral&utm_campaign=redirect](http://m.bohuslaningen.se/asikt/debattochinsandare/1.4025395-pedagogiska-maltider-fungerar-inte-for-oss?utm_source=bohuslaningen.se&utm_medium=referral&utm_campaign=redirect)

[2015-09-15]

Bowlby, John. (1996). *En trygg bas. Kliniska tillämpningar av bindningsteorin.* Stockholm: Natur och Kultur.

Broberg, Anders.; Granqvist, Pehr.; Ivarsson, Tord & Risholm Mothander, Pia. (2007). *Anknytningsteori. Betydelsen av nära känslomässiga relationer.* Stockholm.

Denscombe, Martyn (2009). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna.* 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Emilson, Anette (2007). Young children's influence in preschool. *International Journal of Early childhood*, 39(1), 11-38.

Eivergård, Malin (2006). Ät och njut av maten!. *Vår föda*. 2006 (58):2, s. 28 *Halvera godis och läsk!* Bjärsta.

Eliasson, Margit & Gebre Medhin, Mehari, (2003): *Nam-Nam – allt du behöver veta om ditt barns mat och matvanor från nyfödd till tonåring*. Stockholm.

Förskoletidningen Hälsa (2005). Nr.1 *Lek med maten!* Hässleholm.

Gavin L, Mary, Dowshen A & Steven, Izenberg, Neil, (2005): *Mat och Hälsa För Aktiva Barn*. Malmö.

Göhl-Muigai, Ann-Kristin (2004). *Talet om ansvar i förskolans styrdokument 1945-1998: en textanalys*. Diss. Örebro: Universitet.

Halldén, Gunilla (2007). Barns plats och platser för barn. Platsens betydelse i en analys av barndom. I Halldén, Gunilla (red.) *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm: Carlsson ss 60-81.

Kultti, Anne (2012). *Flerspråkiga barn i förskolan: villkor för deltagande och lärande*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet.

Johannesen, Nina & Sandvik, Ninni (2009). *Små barns delaktighet och inflytande: några perspektiv*. 1. uppl. Stockholm: Liber.

Johansson, Eva (2003) *Att närma sig barns perspektiv Forskares och pedagogers möten med barns perspektiv. Institutionen för pedagogik och didaktik, Pedagogisk forskning i Sverige* 2003 årg 8 nr 1–2 s 42–57 Göteborgs Universitet.

Liukko, Anneli (1996). *Mat, kropp och social identitet: [Food, body and social identity]*. Stockholm: Universitet.

Livsmedelverket (2007). *Bra mat i förskolan*. Elektronisk Livsmedelverket.

Melin, Eva (2009). *Barns delaktighet i förskolan: [definition, observation och analys av delaktighet som social process]*. Stockholm: Handikapp & habilitering, Stockholms läns landsting.

Munck Sundman, Ulrika (2013). *Hur barn gör måltid*. Licentiatavhandling Stockholm : Stockholms universitet.

Norman, Jenny (2003). *Språkspel i förskolan - uppfostran vid matbordet*. Malmö: Forskarutbildningen i pedagogik. Malmö högskola.

Patel, Runa & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 3., [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Pramling Samuelsson, Ingrid & Sheridan, Sonja (1999). *Lärandets grogrund: perspektiv och förhållningssätt i förskolans läroplan*. Lund: Studentlitteratur.

Pramling Samuelsson, Ingrid & Sheridan, Sonja (2003). *Delaktighet som värdering och pedagogisk*. Pedagogisk forskning i Sverige, 8(1-2), 70-84.

Ribaeus, Katarina (2014). *Demokratiuppdrag i förskolan*. Diss. Karlstad : Karlstads universitet, 2014.

Sepp, Hanna (2013). *Måltidspedagogik: mat- och måltidskunskap i förskolan*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Sepp, Hanna & Fjällström, Christina (2002). *Swedish preschool children's experience of food*. *International Journal of Consumer Studies*, 26(4) ss. 264-271.

SFS (2010:800) *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Stukát, Staffan (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Skolverket (2012). *Barn, elever och personal – Riksnivå: Sveriges officiella statistik om förskola, fritidshem, skola och vuxenbildning*. Del 2, 2012. (Rapport 2012:371). Stockholm: Skolverket

Utbildningsdepartementet (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö98 (Rev 2010)*. Stockholm: Fritzes.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Westlund, Kristina (2011). *Pedagogers arbete med förskolebarns inflytande: en demokratididaktisk studie*. Licentiatavhandling Malmö : Malmö högskola, 2011.

Ødegaard, Elin Eriksen (2007). *Meningsskapning i barnehagen: innhold og bruk av barns og voksnes samtalefortellinger*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet.